

SHOISLOM SHOMUHAMEDOV – MOHIR TARJIMON VA IJODKOR SHOIR

Aliqulova Madina

Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti

Turizm va mehmondo'stlik yo'nalishi 2-bosqich talabasi

aliqulovam084@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0007-4467-9018><https://doi.org/10.5281/zenodo.20454206>**Annotatsiya**

Ushbu maqolada XX asr o'zbek sharqshunosligining yorqin vakili, filologiya fanlari doktori, professor Shoislom Mahmudovich Shomuhamedovning tarjimonlik va shoirlik ijodi har tomonlama tahlil etiladi. Olimning fors-tojik mumtoz adabiyoti asarlarini, xususan Abulqosim Firdavsiyning “Shohnoma” dostonini o'zbek tiliga tarjima qilishdagi ulkan hissasi, Umar Xayyom ruboiylari, Rudakiy, Hofiz va boshqa klassiklar tarjimalari, shuningdek, o'zining “Gulbog' nasimi”, “Gulbog'” va “Gulbog' sayri” kabi original she'riy-nasriy asarlari chuqur ko'rib chiqiladi. Maqolada tarjima san'ati tamoyillari, ijodiy talqin usullari va zamonaviy tarjimonlik hamda shoirlik maktabi uchun ahamiyati batafsil yoritiladi. Tadqiqot akademik uslubda yozilib, yosh tarjimonlar, adabiyotshunoslar va sharqshunoslar uchun mo'ljallangan.

Kalit so'zlar: Shoislom Shomuhamedov, tarjimonlik san'ati, “Shohnoma” tarjimasi, Umar Xayyom ruboiylari, fors-tojik adabiyoti, “Gulbog' nasimi”, shoirlik ijodi, madaniy ko'prik, sadoqatli tarjima, axloqiy hikmat.

Kirish

Tarjima san'ati ikki madaniyat o'rtasidagi eng nozik va mas'uliyatli ko'prikdir. XX asr o'zbek adabiyotshunosligi va sharqshunosligida bu sohada eng muhim nomlardan biri Shoislom Mahmudovich Shomuhamedov (1921–2007)dir. U nafaqat yetuk eronshunos olim, balki mohir tarjimon va ijodkor shoir sifatida o'zbek o'quvchilariga fors-tojik mumtoz adabiyotining eng yorqin namunalarni yetkazdi. Uning tarjimalari oddiy matn ko'chirish emas, balki asl asarning ruhini, estetik go'zalligini, falsafiy chuqurligini va she'riy ritmini saqlab qolgan holda o'zbek tilining boy imkoniyatlarida ifodalash mahoratidir.

Shomuhamedovning ijodiy merosi 90 ga yaqin kitob va 500 dan ortiq ilmiy ishni o'z ichiga oladi. Ulardan ko'pi tarjima va o'z ijodiga bag'ishlangan. Ayniqsa, “Gulbog'” (1972), “Gulbog' sayri” (1978) va “Gulbog' nasimi” (1992) kabi to'plamlari uning shoirlik va nasr ijodining yorqin namunalari. Ushbu maqolada olimning tarjimonlik va shoirlik faoliyati chuqur tahlil qilinadi.

Shoislom Shomuhamedov tarjimon sifatida fors-tojik, hind, arab, rus, ozarbayjon va turkman tillaridan o'nlab yirik asarlarni o'zbek tiliga o'girdi. Uning tarjimonlik faoliyatidagi eng muhim yutug'i Abulqosim Firdavsiyning “Shohnoma” dostonining uch jildlik yangi tarjimasi (1975–1979) bo'ldi. Bu ish bevosita uning rahbarligi va bevosita ishtirokida amalga oshirildi. “Shohnoma” tarjimasi nafaqat adabiy voqea, balki butun o'zbek madaniyati uchun tarixiy hodisa sifatida baholandi. Ushbu tarjima uchun Shomuhamedov 1973-yilda Xalqaro Firdavsiy mukofotiga sazovor bo'ldi.

Tarjima jarayonida olim “sadoqatli tarjima” tamoyiliga qat'iy amal qildi. Ya'ni, asl matnning ma'no va ruhini saqlab, uni o'zbek tilining tabiiy oqimi, she'riy ritmi va estetik talablariga mohirona moslashtirdi. Masalan, “Shohnoma”dagi epik tasvirlar, qahramonlik ruhini o'zbekcha ifodalashda u tilning badiiy imkoniyatlaridan foydalandi. Bu tarjima o'zbek tilining epik asarlarni yetkazish qobiliyatini namoyish etdi.

Umar Xayyom ruboiylari tarjimasini ham uning tarjimonlik mahoratining yorqin namunasi hisoblanadi. Ruboiylarning falsafiy chuqurligi, qisqalik va obrazlarni saqlab qolish juda murakkab vazifa. Shomuhamedov bu vazifani muvaffaqiyatli bajardi. Uning tarjimasini bir necha marta nashr etilib, o‘zbek o‘quvchilari orasida keng tarqaldi. Shuningdek, Rudakiy, Sa‘diy, Hofiz, Amir Xusrav Dehlaviy va Bedil kabi klassik shoirlarning asarlarini tarjima qilgan. Bu tarjimalar mumtoz adabiyotni ommalashtirish bilan birga o‘zbek tilining tarjima imkoniyatlarini boyitdi.

Shomuhamedov shoir va nasrchi sifatida ham samarali ijod qildi. Uning “Gulbog‘ nasimi” (1992) kitobi sharqona hikmatli hikoyalar, ruboiy va falsafiy lavhalardan iborat bo‘lib, muallifning o‘z kuzatishlari asosida yozilgan. Kitob “Gulbog‘” va “Gulbog‘ sayri” to‘plamlarining mantiqiy davomi sifatida yaratilgan. Unda muallif turmushdagi salbiy va ijobiy hodisalarni, inson tabiatidagi yashirin nuqsonlarni fosh etadi, ular ustidan kuladi va o‘zining axloqiy qarashlarini ifoda etadi.

Masalan, “Dengiz va toshlar”, “Bigiz va suzan”, “Amal va bilim”, “Ona duosi – el muddaosi”, “Ustoz otadan ulug‘” kabi ruboiy va hikoyalarda mehnat, kamtarlik, ilm va mansab munosabatlari chuqur tahlil qilinadi. Uning she‘rlari sodda, chuqur ma‘noli va ta‘sirchandir. Bir ruboiysida:

“Zamon o‘tadi, lekin bilim qoladi,
Inson qalbida nur bo‘lsa, u yashaydi.
Sharq va G‘arb birlashsa, dunyo obod bo‘lur,
Jaholat o‘rnini ma‘rifat egallaydi.”

Bu satrlarda olimning dunyoqarashi – madaniyatlararo hamkorlik va ilm-fan orqali taraqqiyot g‘oyasi aks etadi.

“Gulbog‘ nasimi”dagi hikoyalar Sa‘diy va Jomiyning “Guliston” va “Bahoriston” an‘analariga yaqin. Muallif oddiy hayotiy voqealarni (samolyotdagi voqea, dengiz toshlari, mehmonga munosabat) falsafiy xulosaga aylantiradi. Bu usul kitobni didaktik va tarbiyaviy jihatdan qimmatli qiladi.

Shomuhamedov tarjimonligi akademik qat‘iylik va ijodiy erkinlikning muvozanatida namoyon bo‘ladi. U matnlarni shunchaki tarjima qilmasdan, ularning tarixiy, falsafiy va estetik kontekstini hisobga olgan. Bu yondashuv hozirgi tarjimonlik maktabi uchun muhim o‘rnak bo‘lib qolmoqda.

Zamonaviy O‘zbekistonda uning merosi quyidagi jihatdan dolzarb:

- ✓ Madaniy diplomatiya va madaniyatlararo dialogni kuchaytirish;
- ✓ Yosh tarjimonlarni tayyorlash va mumtoz adabiyotni yangi avlodga yetkazish;
- ✓ Milliy til va adabiyotni rivojlantirish;
- ✓ Axloqiy tarbiya va ma‘naviy-ma‘rifiy ishlar uchun manba sifatida foydalanish.

“Gulbog‘ nasimi” kabi asarlar bugungi yoshlar uchun qisqa, ibratli hikmatlar formatida yozilgani uchun raqamli davrda ham o‘z o‘rnini topadi. Globalizatsiya sharoitida uning tajribasi xorijiy asarlarni tarjima qilishda sifat standartini belgilaydi. Uning “Sharq adabiyoti — inson ruhiyatining eng nozik qatlamlarini ochuvchi kalitdir” degan fikri tarjimonlar va shoirlar uchun ham dolzarb qolmoqda.

Xulosa

Shoislom Shomuhamedov mohir tarjimon va ijodkor shoir sifatida o‘zbek adabiyoti tarixida alohida o‘rin egallaydi. Uning tarjimalari va original asarlari nafaqat o‘tmish merosini saqladi, balki kelajak avlod uchun ilhom manbai bo‘lib qoldi. Uning ijodi ilm va san‘at uyg‘unligining yorqin namunasi bo‘lib, yosh tarjimon va shoirlar uchun abadiy o‘rnakdir. Bugungi kunda uning merosini chuqur o‘rganish va rivojlantirish milliy madaniyatimizni yanada boyitishga xizmat qiladi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Shomuhamedov Sh. Gulbog' nasimi. – Toshkent: “Yozuvchi” nashriyoti, 1992.
2. Shomuhamedov Sh. Umar Xayyom: hayoti va ijodi. – Toshkent, 1962.
3. Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti rasmiy sayti. <https://tsuos.uz/>
4. Wikipedia: Shoislom Shomuhamedov. https://uz.wikipedia.org/wiki/Shoislom_Shomuhamedov
5. Ziyouz kutubxonasi: Shoislom Shomuhamedov asarlari.
6. Arboblار.uz: Shoislom Mahmudovich Shomuhamedov.